

„ТВОРЧЕСКИ ПЪТИЩА“ от ИВАН ПОПИВАНОВ

Изд. „Бълг. писател“, 1969, 243 стр.

В новите си критически превъплъщения Иван Попиванов ни въвежда в сферата на съвременните търсения на нашата художествена проза, сочи най-новите завоевания на белетристи като Андрей Гуляшки, Камен Калчев, Емил Манов, Георги Марков, Атанас Наковски, Йордан Радичков, Ивайло Петров, Емилиян Станев, Васил Попов, Николай Хайтов, Йордан Вълчев и др. Отблизо ни запознава с положителните резултати на емоционално-експресивната насока на съвременната ни критика и разглежда конкретно завоеванията на критици като Георги Цанев, Пантелей Зарев, Ефрем Каранфилов, Борис Делчев, Богомил Нонев, Симеон Султанов, Любен Георгиев, Здравко Петров, Стоян Илиев и др. И накрая ни приобщава към творческите съдби на Людмил Стоянов, Дора Габе, Младен Исаев, Веселин Ханчев и Христо Фотев: поети от различни поколения, с различни естетическо внушение и сила, с разнородни „творчески пътища“, с разнoliko артистична природа, с нееднакво светоотношение. . . В рамките на тази тематика се очертават търсенията на критика и теренът на неговите наблюдения.

В анализите и оценките, в изводите и обобщенията си той е всякога съпричастен и винаги се чувствава неговото присъствие. Той търси свой зрителен ъгъл, свои отправни точки, за да характеризира с по-голям ефект. И не може да не се констатира, че той се домогва до добри резултати, макар не всички обобщения да са равностойни.

Не ще скрия, че винаги ме е удивлявал този точен, макар мек и съдържан „тон“, уравнивяван винаги от точното знание на материята. Попиванов отбавя да поставя образа на изследвания автор пред деформиращото огледало на личните пристрации и субективистичните предпочитания. Съзнателно се стреми към обективност. И това внимателно отношение го предвръща от приборност в осмислянето на материята и способствува за трайно ѝ овладяване. Той не ще издигне рязък тон, за да отрече, нито категорична преценка, за да утвърди. Не нарушава равновесието; не ще „избухне“, за да смае със своята прямота, както често си позволяват някои критици. Основното правило на своята критическа практика той сам формулира така: „Не бива да превъзнасяме, както не бива и да подценяваме“ (стр. 218). И винаги тази умерена боя, този благ глас, придирчив, уравнивясен и крогък тон, съпътствуват неговите търсения, преценки и открития. Ала благият тон не следва да се разбира като проява на безприщност или някакво капитуланство на критика. Всяко свое становище той добросъвестно аргументира. Прецизно ще „отброн“ всички плюсове и

минуси, всички качества ще съобрази. По-някога тъкмо крогката и уравнивясена дума тежи и постига много повече, отколкото дилетанската зъбатост и категорична острота. Тъкмо този избран от критика „стил“ сякаш не му позволява правото на случайни хрумвания, излитания или увлечения, без да му преци да бъде принципен ценител на литературата. . .

Дори и когато премълчава или подминава някои забелязани несвършенства, той умее да го извърши с такт, макар добре да съзнава, че и премълчаването е действена критика. Това снизходително добродушие не всякога е белег на плахост.

Като се придържа строго към изпъкващите черти от своеобразието в творческата физиономия на художника, критикът изследва неговия душевен строй, индивидуалното му светоотношение, природната му нагласа и все във връзка с тях разгръща неповторимия му образен свят. Стрими се да ни сроди с интимната същност на поета, с неговите духовни превъплъщения. По този начин той в повечето случаи се доближава до своеобразието на истинските творци. С много обич и вътрешна радост той ни представя най-зрялото от съвременните търсения на белетристи като Емилиян Станев, Андрей Гуляшки или Николай Хайтов. От сърце се радва на своеобразните творчески решения на Йордан Радичков. Доближава се до идейно-творческото отношение към действителността на една поетеса като Дора Габе и до нейното интензивно извисяване.

Радващото е, че Попиванов върши всичко с подчертана загриженост и бих казал изключителна добросъвестност към литературните факти.

В своите анализи или синтези той отбелязва преди всичко онова, което подчертава релефа на отделния майстор на словото. Малко се отлъчва той по безизразните подробности

Съвременното вътрешно зрение към явленията и образите най-добре се открояват у критика, когато той разкрива онези уравнивяващи твореща вътрешни сили, онези хармонични жилки, които насочват и устремват към сърцето на таланта и най-добре отсенят неговата оригиналност. Тогава критикът е в стихията си. Тези свои качества той проявява особено при портретните характеристики на Людмил Стоянов или Георги Цанев, Дора Габе или Христо Фотев. . .

Действителният творчески свят на поет като Младен Исаев той не е успял да разкрие. Не са му се удали неговата творческа еволюция, търсения, завоевания. . .

Иван Попиванов страстно воюва за пълноценното изкуство на социалистическия реализъм: за стилово и жанрово многообразие в съвременната ни литература, за многостранна и богата трактовка на човешките характери, независимо дали са от историческата действителност или от съвременността. Ръководен от

тези принципи, той атакува безпринципността, предзетите тези и екстравагантни твърдения, догматизма, тезисността, еднообразието и схоластиката в изображението. Ненавижда шаблоните, банализирането, еднообразието, самоимитацията.

Но не може да не се забележи, че Попиванов разкрива положителните черти на своя талант не в отрицанието, а в утвърждаването. И то предимно на зрели художници. Случаят с Христо Фотев е щастливо изключение.

Цена неговата черта е критическата му изповедност. Искрено казаните думи добиват неподозирана сила. Бавно, ала със сигурна ръка той наанася детайл след детайл към своя критически образ на поета, критика или белетриста. Полага усилия, за да разкрие социално-психологическите фактори и другите компоненти, обуславящи творческата им изява. Малка част от тези усилия излизат наяве. Той не ще ги покаже чрез тежка научна апаратура, нито чрез цитати от авторитети. Ала въпреки това знанието на материала се чувствава. Оценките са съобразени с много факти, които видимо не се показват. И това е хубаво! Критикът скрива от читателските очи следите на онези „черна работа“, като ни доверява само екстракта на своето научно дирене, и то в много съгъстена форма. Тази синтезираност дава своето положително отражение и върху обема на изложението. Неговите етюди, профили и портрети са кратки.

Попиванов иска да разкрие онези специфични хармоници в артистичния глас на отделния творец, които го разграничават от другите художници. Съпоставя своите открития с цялостния поток на литературния процес и дава своите оценки. С такт и вещина той разкрива например дългия, сложен и нелесен път на Людмил Стоянов, тръгнал от позициите на символизма, преминал през критическия реализъм и достигнал до своя разцвет, усвоявайки метода на социалистическия реализъм. Критикът се възторгава от неговата творческа и гражданска участ. Умело се домогва до свежия творчески свят и на Дора Габе, до нейните най-нови поетически изяви.

За тези майстори на словото се е писало и ще се пише. Това, което прави впечатление в анализа на произведенията им, е точната научна интерпретация. Попиванов не изгаря от откривателска страст да каже неказани думи. Не дири непознати пътища, за да подчертае новото в структурата на художествената им мисъл. Своите наблюдения той прави, като се слива с творческата им драма и едновременно се дистанцира от тях. И то твърде внимателно, търпеливо и крайно добросъвестно. Сам той ни убеждава в способността си да съприживя лющканията и зигзагите на послужни артистични съдби. И това е радостно. Като вниква в атмосферата на тяхното съзряване и развитие, той съблюдава много-

странността на творческите им изяви и крайното усъвършенстване на талантните. Красотата и своеобразието на техните поетически светове той постига не чрез анализа на цялата им продукция, а само чрез интерпретацията на най-характерните им и ярки произведения, чрез които самите поети са осъществили релефа на творческите си личности.

Оперирайки с факти както от класиката, така и от съвременната ни литература, Попиванов държи сметка и за „историческата“ съвременност, и за връзката на сегашната ни литература с живота на народа, като не забравя да подчертае, че тази животворна връзка при днешните условия добива ново качество и съдържание.

У критика проличава категоричният стремеж да осветлява литературните явления, придържайки се строго в класово-партийния подход към тях. И тъкмо затова той правдиво разкрива логиката и обективния характер на планоценните образи, които по правило носят много повече нюанси и богатство в съдържанието, отколкото сам авторът е влагал или е предполагал, че влага. Твърде интересен в това отношение е мълчаливият диалог между Андрей Гуляшки и критика относно интерпретацията на главния герой Емилиан Киров от „Седемте дни на нашия живот“.

Попиванов пише убедено, с искрена привиденост и все пак научно обосновано. Защищава верни позиции, ръководейки се от научни критерии. Често пъти неговите изводи звучат като ясни критически изповеди, изстрадали докрай. В тези критически изповеди владее непосредственост и простота, която обема и сложните явления в литературата. Тях той прави достъпни дори и за неизкушения читател; прави ги съизмерими с тревогите на нашия съвременник, без да се увлича нито в излишна артистичност, нито в академична наукообразност. Абстрактната логичност в съжденията му е чужда. Портретното тълкуване у него е различно. Стречи се към завършеност, ползувайки се от различни оценъчни интонации. Обикновено пише свежо, без да затлачва мисълта си с чуждици, без да повтаря изразните си средства. Съобразно с материала, който третира, той ще напише ведъж критическо есе, други път — научен етюд или портрет със стабилна научна основа. Понякога неговите анализи са с едва забележима артистичност, избречетелност или сърчност в стила, но в повечето случаи той пише раздвижено, обобщенията му се отличават с артистично-творчески находки, търсена метафоричност в изказа и оригинални сравнения, които, общо взето, подсилват обобщенията. Чрез тях той постига по-голяма близост до духовния образ на творците, вае по-пластично, по-богато разкрива техния стил, образна система, езикова реализация на образите.

Вникването в поетическите пластове довежда до по-значителна убедителност в изводите, до верни прозрения и открития. Така пълно са съградени творческите портрети на Дора Габе и особено на Христо Фотев.

По-труден за критика се е оказал натюрелът на Веселин Ханчев. Неговото художествено мислене, самостоятелността на гордия му дух, изразени така ярко в цикъла „Жив съм“, са останали недоразкрити. Правдоподобна е атмосферата, в която се разгръща драмата на поета, ала подценена е гражданската ѝ страна. Не е доловено онова подводно течение, овладяващо като непреодолима съдба. Не се чувства трагизъм на обречения, жаждата му за живота... Не са извлечени още много истини за драматичния завършек на поета. Вътрешната сигурност, свобода и ерудираност, които обикновено съпътствуват анализа на критика, тук не се усещат със същата осезаемост.

Положителен е стремежът на Попиванов да изследва онези непоследователности, грапавини или дисхармонични моменти в еволюцията на творците. Той разнища противоречията, дири първопричините и развързва възлите на вътрешните конфликти, които по един или друг повод са обуславявали началните етапи от творческото развитие на авторите. Внимателно се следят и отчитат приливите и отливите на емоционалните им реакции. Преплитат се данни от творческите им изяви, от биографиите и от жизнените събития. И в сложна плетеница се съпоставят външни и вътрешни компоненти, определяли духовния облик на отделния творец, без да се изолира тази сложна амалгама нито от литературния процес, нито от патоса на епохата. Тези качества на книгата на критика го представят откъм неговите най-значителни достижения. И те най-много го задължават в бъдещата му работа.

Христо Йорданов

„АЛЕКСАНДЪР ГЕРОВ“

от АТАНАС МОЧУРОВ

Изд. „Бълг. писател“, 1970, 104 стр.

Появи се литературно-критичен очерк за Александър Геров. Авторът — А. Мочуров — си е поставил за задача „да изследва цялостното творчество на Ал. Геров“. Трябва веднага да се каже, че тази задача, общо взето, е изпълнена, но с един доста странен пропуск. Мочуров не само не е изследвал прозата на Геров, но дори никъде не е споменал една дума за нея. Трябвало е поне да уведоми читателя, че разглежданият от него автор не е само поет, и да обясни по какви съображения се отказва да разглежда прозата му. Обаче във от това мълчаливо самоограничение (а може би зад него се крие известно неодобрение?) авторът

твърде съвестно и методично се е занимавал със своя предмет. За това изследователски труд свидетелствуват покрай другото и двете години, които той е посветил, за да напише деветдесетте малки страници на книгата.

Занимавайки се с отделните страни на поетовото творчество, Мочуров е привел — и то съвсем на място — няколко мнения на други критици: обстоятелство, което придава на очерка по-голяма обзорност и спомага за по-цялостното запознаване на читателя с Геровата поезия на фона на различните отзиви и мнения за нея. Мочуров е използвал тези мнения, за да разгръне собствената си обобщителна концепция за Геровото творчество. Трябва да се каже, че този критически подход е уместен при поет като Геров, който с твърде особености си творчески почерк е предизвикал много спорове. Затова един авторитетен, нетърпящ противоречие съдийски тон би предизвикал раздрънение у човек с по-различно мислене: тази опасност Мочуров е преодолял. Но критикът затова е критик, за да има ясно собствено мнение — и то не липсва на Мочуров. Дори на места се чувства известен патос, макар и малко необидителен тук-там, но е искрен. Общият композиционен план на книгата е сравнително добре съставен. Понякога е може би по-добре да има един-два по-пристрастни пасажа, отколкото авторът да се скрие зад учени разсъждения, а читателят да се чуди какво е мнението на критика, харесва ли или не. Друг е въпросът, дали всеки би се съгласил с някои от постановките на А. Мочуров.

А. Мочуров е изказал една основна мисъл: поетът почти не се е „развивал“ в продължение на тридесет години. Макар и с парадоксален елемент, тая мисъл е твърде привлекателна, бих казала, че е вярна: творческата физиономия на Ал. Геров е така неповторима, у него се наблюдават ясно признаци на някакво развитие по свои закони, на някаква по-специална еволюция. Геров е запазил творческите си концепции и специфични похвати, каквито е имал и преди тридесет години, някои от които той безспорно усъвършенствувал. В това смисъл той наистина „не се е развивал“. Обаче ми се струва, че трябва да се внесе едно уточнение. В края на очерка, занимавайки се с най-новите стихове на Геров, Атанас Мочуров твърди, че се е „развивала“ художествената форма на Геровите стихове, че те напоследък имали една външна „безстрастност“, зад която се криела пак предишната емоционална сила. Една страница по-нататък авторът посочва и някои съществени недостатъци на последните творби на поета, главният от които е, че те не са вече чак така заразително емоционални, каквито са били по-предишните. Изглежда, че тук критическото чувство е изменило на